

• AZ IPARMŰVÉSZ-NEVELÉSRŐL •

Jegyzetek Rückert tanár tanulmányához. Individualizmus az egyén viszonya a jelenségekhez a közösség szemléletén át. Személylenség az egyén közvetlen viszonya a jelenségekhez. Korunk jegye a személylenség, típusa az »entarteter Mensch«, művészeti ideálja a viszonyok és célszerűség által megszabott tárgyilagosság, melynek elérésére meg kell szabadítani a művészetet minden formalizmustól. A formalizmus beáradása korunk művészetét három részen át fenyegeti: a történelmi stílusok, a divat és a keleti, ill. a primitív népek művészetének hajszolásával. Védekezés ezek ellen a jövő iparművészgenerációk gyakorlati kiképzésének fokozása és nevelésükben a ma szellemi kincsének fokozottabb megbecsülése a multtal szemben.

Minden művészeti kor — vagy ha úgy tetszik — minden kollektív stílus megteremtette a maga művészpédagógiai rendszerét. A középkori kismesterek műhelyétől, az olasz »bottegák«-tól a modern akadémiákig egyetlen folytonos fejlődés. Az iparművészetet a képzőművésztől — a művészképzés szempontjából is — csak a legújabb kor differenciálódása választotta el. És jellemző, hogy a legutolsó kollektív stílus, a naturalizmus, a művésznevelésnek sok új szempontot adott, míg stílárís szempontból alig volt befolyása az iparművészetre. De minthogy a naturalizmus az egyéniség fokozott előretörését jelentette, következményei lassan érlelődtek. Közben különböző stílus kísérletek után, a háborút követő évek úgy látszik kitermelték azt a modern lelkületet, mely a maga belső sajátságai miatt nem nyújt alapot a kollektív stílus kialakulásának, de az általános művészi s így az iparművészeti nevelés elé új igényeket és új szempontokat állít.

Ennek a tanulmánynak keretei és célja nem engedi meg, hogy az új lelkület képletét levezesük. Meg kell elégedniünk a definícióval, melyben néhány főbb vonását megjelöljük. Neve a megelőző korszak *i n d i v i d u a l i z m u s* á v a l szemben *p e r s z o n a l i z m u s* lehetne. A kettő között levő szerkezeti különbség az, hogy míg az individualizmus megtartja a közösség általános lelki világát, magában a szemléleti közösségben egyéni nézőpontot jelent. A perszonalista típus egész berendezkedésében elkülönül a köztől, a közösség látás- és érzésmódjától. Az individualizmus az ember viszonya a jelenségekhez egy közös szemlélet közvetítésén át. A perszonalizmus külön, önálló, személyes viszonyulás. A perszonalista társadalmat nem transcendens ideálok, hanem a fejlődésnek, az egyetemes emberinek belátása tartja össze. Mert míg az egyéniség kora többékevésbé ösztönös, érzéseiben élő- és érzésein

keresztül felbukkanó harciassága mellett is patriarkális, addig a tárgyilagosság kora látszólag ridegebb, mechanikusabb, mert erős kritikai, értelmi tartalma révén szenvedélytelenebb.

A kor szellemének szimptomái elsősorban a gazdasági életben ütköznek elő. A technika szédületes fejlődésével új, mérhetetlen lehetőségekre épült vállalkozások nagy néptömegeket mozgattak meg. A konjunktúrának ez az új népvándorlása olyan embertípust termelt, melynek alakját Rückert müncheni tanár egyik tanulmányában azzal a különbséggel jellemzi, melybe a rokokó emberétől távolodott. Ott az otthon tiszta fogalma, itt »a fiatal amerikai nő a »lakás« fogalmát azon az alapon utasítja vissza, hogy ő maga klinikán született, nevelőintézetben nőtt, napjait a sportpályán tölti és útiautójában hál«. Rückert a kor szellemének első és még kezdetleges művészeti formába szakadását látja a bércszárnyákban, melyek a »tárgyilagosságnak« még teljesen rideg érvényesülését jelentik, azaz minden ízükben a nagyvárosi élet talajából, eleven követeléséből nőnek. A technika nagy lendületű fejlődése, népszerűsödése fokozott szerkezetiségre hangozza a gondolkodást és az élet egyre fokozódó ritmusa a formák s díszek egyszerűsödését követeli. Az új lelkület ezeken át egyre távolodik a mult nagy hagyományaitól, az antiktól, renaissancétól. Könnyebb és megalkuvóbb része a primitív népek művészeté felé fordul. A vérmesebbek mértani formákkal kísérleteznek stb. . . . De mindenikre jellemző az egyszerűség, a szerkezetiség, — ahogy közös névvel jelölik — tárgyilagosság.

Mindezek a kísérletek még semmiféle értelemben sem jelentenek eredményt. Ellenkezőleg, mint Rückert is megállapítja, általuk az a veszedelem fenyegeti a még csak esiráiban élő új művészetet, hogy a formalizmus a divat halálos ölelésébe kerül. Rückert elsősorban a művészetirodalmat vádolja, mely értetlenül »ugrik ellentmondásról ellentmondásra, a közönségnek lehetetlenné teszi a tájékozódást, az alkotó művészt pedig elviselhetetlen légkörrel fojtogatja«. Az iparművész — mondja — néha kényszerül engedni a divat követelésének — gazdasági okokból, de leggyakoribb esetben »gondolkodás nélkül követi a divat áramlásait«.

Másik veszedelmet, mely könnyen felismerhető politikai meggyőződés háttéréből származik, egy idézettel illusztrálja: »A személyi (perszonális) jegy, mely a mai formanyelvben mindenekelőtt döntővé tolja fel magát, luxus és erőpazarlás is abban a korban, mely a tiszta tárgyilagosságot

és belső célszerűséget igyekszik mindenben kifejezésre juttatni. Az egyesnek a maga személyes kifejezőmódján adott vallomásaira a tömegek sohasem fognak úgy figyelni, mint a kollektív gondolatra, mely kora nyelvén megtalálja a kifejezést.»

A személyi jegy ellen intézett támadás a művészet lényegének szegzett tör volna, ha komolyan lehetne venni. Csak afféle színpadi tör, szúrás-kor a nyelvbe szalad. Veszedelme nem is a művészetnek szól. A veszedelme az, hogy üres frázis, esengő jelszó, mely megtévesztésre alkalmas.

A mi sajátos magyar viszonyaink között az a legfőbb veszedelem, hogy az iparművészet nagy rengetegében elszaporodott dilettánsok, akarnokok és vállalkozók kezén devalválódnak az értékek. A tehetségek egy része kiszorul az országból, másik részét a nagyon lehalkult gazdasági vérkeringés nyomorgatja úgy, hogy nem tud lépést tartani a nyugattal.

Nem hisszük, hogy ezeken a bajokon az iparművészeti nevelés reformja máról holnapra javítana, de meg vagyunk győződve, hogy más és az adott viszonyokhoz mért reformok mellett ez is elengedhetetlenül szükséges.

Igy például gondoskodni kéne arról, hogy a jövő iparművészeinek nevelői általános és művészi műveltségükkel megtarthassák kapcsolataikat a haladó idővel. Csak az okos haladás őrizheti meg az ifjúságot a szélsőségek sokszor hiábavaló, mulandó tévedésétől. A magyar államnak az az áldozatkészsége, mellyel a nyugati nemzetközi, vagy éppen világkiállításokon reprezentatív anyaggal képviselteti a magyar iparművészetet, igaz, nagyon szép és talán eredményes kultúrpropaganda, de befelé nagyrészt kihasználatlanul marad, ha iparművész-pedagógusaink nem nézik meg és nem tanulmányozzák az ott bemutatott nemzetközi anyagot.

Ne értsük félre. Nem a nyugat majmolásáról van szó, hanem az értékek becsületes és öntudatos kieserüléséről, amilyen céllal az ilyen kiállításokat rendezni szokták. Enélkül az értékesere nélkül lesorvadunk a nagy európai közösség szer-

vezetéről, elveszítjük nemzetközi helyzetünket, úgynevezett művelődési fölényünket éppen akkor, mikor fokozott erővel kell résztvennünk ebben a nagy koncertben. Sajátos hangunkat, a magyar iparművészet nemzeti vonásait hozzá kell hangolnunk ahhoz a muzsikához, hangnemhez, melyen a fajták a maguk külön-külön sajátos instrumentumával zengenek.

Ennek a szempontnak elhanyagolása fenyegetővé teszi azt a veszedelmet, hogy iparművésztünk magyar stíluskeresése formalizmusba zökken. Ha elveszíti azt az eleven talajt, melyen kultúránk többi kereke gördül vagy a formalizmus, vagy az elidegenedés révén, de elveszti aktív szerepét.

Nem lehet egyedüli követelés, hogy az iparművészeti alkotás a tisztán esztétikai principiumoknak (anyagszerűség, a díszek arányos elosztása, térkitöltés, foltrend stb.) megfeleljen. Maga a szigorúan vett művészi műveltség is kiterjedtebb ennél. És a gyakorlati élethez, a mindennapokhoz és a közönséghez való viszonya szempontjából feltétlenül egyensúlyban kell állania a kor általános műveltségével. Szükséges, hogy minden művészi alkotás a maga teljes és összes kifejezőértékével a látomást alkotó értelemnek az eleven élethez való aktualitását is kifejezze. A legfelsőbbrendű művészi etikának azzal a meggondolással kell kerülnie minden ötletszerűt, minden felszínes esillogást, hogy a körülöttünk levő dolgoknak nagy befolyásuk van az egyetemes emberi fejlődésre. Még a legérzékletlenebb ember is nagyrészt a magábalátott, magáváhabzolt környezetéből épül. Mindaz, ami az emberbe a generációk nagy torlatának érdeke ellen, a fejlődés célja ellen fertőződik, mindaz esűf és méltatlan vérbaja az utódokban hallhatatlan léleknek. A divat s a mult korok stílusainak formái a ma embere számára nem jelentenek élményt, tartalmat, gazdagodást. A formalizmus olesó kerülőútjai a fejlődés nagy céljával s a művész igazi hivatásával már semmiféle összefüggésben sem állanak. A művész tiszta hivatása az anyag nyelvén mindenkinek spontán élményévé ajándékozni, minden szemlélőben himnuszos tisztaságúvá fokozni azt az életérzést, mely a kor arcára sajátos vonásokban rajzolja fel az emberit. A kísérletnek minden művész elkötelezettje. Ez a természet nagy drámája, melyben millió és millió kísérlet révén valósítja meg a felsőbbrendűt.

Annak, akinek ilyes legbelsőbb mondanivalója nincs, nincs mit keresnie a művészet »szentelt berkeiben«. Az, akinek számára a művészet csak az anyaggal légüres térben feltornyosított játék, a nagy életlajtörja mult fokaira való visszaálmodozás, annak munkája, álma úgyis az »út szélére esett mag«. Az igazi művészt át kell hogy hassa kora embersége, kell hogy minden művészi megnyilatkozásának hajtó és kormányzó ereje

legyen a jövőt legteljesebben szolgáló, összehangolt emberi és művészi kultúra és erkölcsiég.

Önként adódik, hogy iparművészeti nevelésünk sehogysen maradhat annál a szellemi apparátusnál, mellyel az ipariskolák s alsófokú középiskolák szántogatnak a kultúra nagy termőföldjeinek soványabb dűlőin. Modern és nagyobb termést, szabadabb virágzást biztosító fölszereléssel kell ellátni. Igaz, kell a multnak, a mult nagy alkotásainak ismerete. De csak ez, és ez is a neoklasszicizmus, vagy a romantika megadó illatú tömjénfüstjében — inkább negatív érték. Hiszen az ifjúság elől úgy sem lehet elzárni az élet új anyaságának tápláló nedveit, ösztönösen oda-fúrja magát a duzzadó emlékre s ha azok által új eszméket, új kultúrát és életet formáló erőkre kap, sajnálattal és ellenségesen fog az iskolára gondolni.

A pedagógust hivatásának erkölcsi tartalma kötelezi arra, hogy ne a mult iránt érzett szentimentalizmusa, hanem az eleven életnek jövő felé mutató tanubizonyysága szerint nevelje növendékeit arra a művészi moralitásra, mely minden munkájuk fölött ott lebegő éber és engesztelhetetlen önkritika. Ez az önkritikára nevelő erős moralitás tisztíthatná meg a művészeti életet a sarlatánoktól, törtetőktől. Ez az eleven és éber önkritika biztosíthatná művészi életünk tisztaságát, művészi természetünk céltudatosságát az egyetemes emberi és ebben a szükség szerint adott nemzeti értékek szolgálatában.

Az iparművész-nevelő munkájának irányelveit R ü e k e r t tanár egyszerű összefoglalásban adja: »Három dologról kell leszoknia: az ötlet uralmáról; a »modern« fogalmáról és a képzőművészet felé való kaecingatásról. De éppoly szigorú önfegyelmekkel kell három dolgot megszoknia: az iparművész munkájának származását a szármakból és nyersanyagból; a közvetlen kifejezés-

módot... és végül, hogy személyiségét kifejezéshez juttassa.« Hangsúlyozza a formalizmus veszedelmét. Mindegy, hogy honnan származik, hogy renaissance, a kelet, a divat vagy másmilyen formszemlélet adja. A baj az, hogy általa túlságosan a külsőségekhez tapadunk.

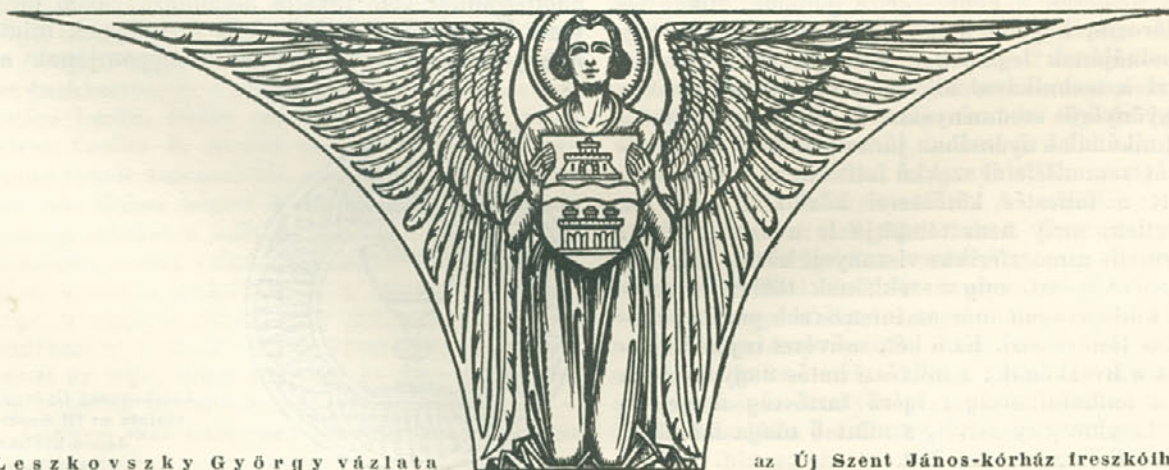
Különben az iparművészeti oktatás alfabétája a rajzoktatás. Rückert ajánlja annak az elvnek folytonos szem előtt tartását, hogy a természet-elvű rajzoktatás itt csak olyan készség megszerzésére szolgál, mely a szármak nyersanyag és a személyiség követelését a legközvetlenebb kifejezéshez juttatja. Ennek gyakorlására ajánlja a szármakokkal, nyersanyagban való rajzolást.

Amit a szorosán vett rajzoktatásról mond, semmiben sem különbözik attól, amit a naturalizmust követő művészetetika tisztultság tanított s aminek alapján Györgyi Kálmán nálunk már jóval a háborút megelőzően reformálta a fővárosi iskolák rajzoktatását. Az ő előadásairól készült jegyzetek szerint ebben a részletesen kidolgozott programmban szó van az »őatudatos egyéni munkáról, a megfigyelő- és az ítézőképességnek fokozásáról, a látott, ismert vagy képelt dolgoknak értelmes ábrázolásáról, az emlékezőtehetségnek tervszerű fejlesztéséről, az alkotótehetség és az esztétikai érzék ébresztéséről és helyes irányításáról, a természet és az emberi kéz alkotásaiban rejlő szépségek felismeréséről...«

Ugyanezt mondja Rückert az iparművész-nevelő munkájáról nagy összefoglalásban és a kor nyelvén, a kor szükségleteihez hangoltan:

»Munkánk korántsem olyan komplikált, ahogy azt kívülállók leírják. Elvégzéséhez csak arra a műveltségre van szükségünk, mely a logika erejére, a szépművészet belső törvényeire támaszkodik és egy nagy cél elérésére törekszik, az iparművészetnek a formalizmus kötelékeiből való felszabadítására.«

SZOKOLAY BÉLA

Leszkovszky György vázlata

az Új Szent János-kórház freskóihoz.